

A MŰEMLEKVÉDELEM ÉS HELYREÁLLÍTÁS NÉHÁNY HAZAI KÉRDÉSE

Kérem, bocsássák meg, ha ennyi igényes, szinte előadásszerű felszólalás után szerényebb keretek között maradok. Van azonban három téma, mellyel, ha röviden is, feltétlenül foglalkozni szeretnék a Konferencia nyilvánossága előtt.

Az első a műemléki közvélemény kialakításának kérdése.

Nem lehet vitás, hogy a műemlékvédelem problémáit csak a hatóságok és a közvélemény támogatásával lehet megoldani. Sajnos gyakran tapasztalhatjuk, hogy hatóságaink — ha meghallgatják is egyes kérdésekben műemléki szakembereinket — gyakran nem veszik figyelembe ezek véleményét és magatartásuk inkább elnézően jóságos velük szemben, mint ahogy az kedves és ártalmatlan, de bogaras embereknek kijár.

Vajon nem támasztja-e alá ezt az állítást sok meghívott de meg nem jelent hivatalos személyiségünk távolmaradása? Azt hiszem, hatóságaink magatartásában a közvélemény tükröződik. Vajon nem vagyunk hibásak ebben mi is?

Kétségtelen, hogy az írástudók szűk körén túlmenően közvéleményünk széles rétegeiben megvan az érdeklődés műemléki kérdések iránt. Ennek számtalan bizonyítékát láthatjuk. De kétséges, hogy mennyi ebből az érdeklődésből a komoly, a dolgok megértésén alapuló és akcióra is képes kultúrszomj és mennyi a felületes, a kuriózumok iránti érdeklődésből fakadó, szellemi kalandvágy? Nem kívánom lebecsülni azt a jótékony hatást, amit pl. a divat vagy a sznobizmus közvetve kifejthet. De jöhet másik divat, jöhet egy más népszerű vélemény és a műemlékügy előbbi támaszai ellenségekké változhatnak. Talán a legtöbben lelkileg felkészültek impressziók befogadására, csak a megfelelő rendszeres útmutatást hiányolják. Érdeklődésük emiatt nem válhat gyümölcsözővé. Ferde benyomások pedig végleg elidegeníthetik őket. Az az impresszió, mintha műemlékügyünk propagálásához in medias res kezdtünk volna. Szépek és jók a részletek, de hiányzik az alap és a koncepció. Pedig ami a nagy tömegeket illeti, azt mondhatjuk, a műemlékszeretetre nevelésnek még kezdete is a mi kezünkben van. Most lehet a dolgokat helyes vagy helytelen vágányra terelni. És a helyes vágányra terelésben nemcsak a tanítás logikus, szakavatott felépítésének, hanem annak is nagy szerepe van, mennyire tudjuk reálisán nézni a műemlékek területét az élet többi területeivel való összefüggéseiben. Az arányosítás kérdése ez.

Ha műemlékeinket és az egész műemlékvédelmi kérdést népszerűsíteni óhajtjuk, ezt nagy óvatossággal kell tennünk hazai viszonyaink között, hiszen bármilyen kultúrált műemlékvédelemtől is csak kevés igazán nagy attrakciót várhatunk és építészeti műemlékeink közül számos csak nagy iskolázottságú szemlélőnek jelent élményt. Műemlékvédelmünk létjogosultságának kérdését a ráfordított és a ráfordíthatni kívánt idő és energia arányosításával konstruktívan húzhatjuk alá. Ismeretterjesztő munkánk arányos legyen, ne legyen túl elvont és legyen kapcsolatban olyan műemlékekkel, melyek szemléletességükkel alkalmasak a téma iránti érdeklődés tartós felkeltésére. Ha tudományos nyilvántartásba vesszük is kevéssé mutatós és csak a szakember által értékelhető műemlékeinket, a közvélemény figyelmét ne irányítsuk ezek műemléki voltára különböző táblákkal, mert esetleg lejáratjuk a műemlék fogalmát és a meg nem értésből gúny és elidegenedés válhat.

Széles és meggyőződéssel műemléki közvélemény biztos talaja lehetne műemlékvédelmünknek és magával ragadhatná a hatóságokat is. Ezért azonban önmegtartóztatással is kell küzdeni.

Talán elősegítené az ügyet az alábbi pontokba foglalt tevékenység.

1. További műemlékvédelmi filmek készítése, különös tekintettel arra, hogy a laikus előtt esetleg még érthetetlen leletanyagból hogyan lesz mindenki számára élvezhető műalkotás.

2. Ugyanerről a témáról ismeretterjesztő kiadványok készítése. Stílusismertetés.

3. A minden körülmények közt megvédendő műemlékek indokolt és tartható összeállítására.

Áttérve a második témára, a várnegyedi helyreállítások kivitelezésével szeretnék foglalkozni.

Míg műemlékrestaurálási elveink a magunk előtt látott és a magunk által készített példákon okulva egyre tisztábbak és érettebbek, a kivitelezés során sokszor pótolhatatlan értékek semmisülnek meg. Előfordul, hogy a kivitelezés során előbukkanó részleteket egyszerűen megsemmisítik, vagy eltagadják a tervező elől, csakhogy az új probléma ne gördítsen akadályt a kivitelezés folyamatossága és normában való elvégezhetősége elé. Valószínű, hogy kimondottan műemlékhelyreállítással foglalkozó, erre a célra létesített vállalatnál ezek és hasonló mulasztások nem fognak bekövetkezni. Miután ilyen vállalat létesítése folyamatban van, fel kell hívni az illetékeseket, hogy az ügy érdekében a nehézségeket, melyek — ezzel tisztában vagyunk — gyakran igen súlyosak, igyekezzenek elhárítani.

Máskor megfelelő anyagok hiányában mindenféle szükségmegoldást kell elfogadnia a tervezőnek. Nem szabadna előfordulnia annak, hogy a helyreállításokat ilyen tényezők befolyásolhassák akkor, mikor az igények úgyis szerények.

Hallatszanak olyan hangok, hogy ami elpusztult, az a múlté, amiből kevés maradt, annak nincs létjogosultsága stb. Esetleg csak a vita hevében mondott szavak ezek. De szenvedéllyel, látszólagos meggyőződéssel mondták, és így általánosítva igen veszélyesek.

Külön az anyag és külön a forma műemléki értékelése most nem feladatomban. A kérdéssel már sokszor foglalkoztak mások. De a probléma a határeseteknél nincs eldöntve, és egész épületrészek bontása sokszor véletlenül múlik.

Ez a pusztulás nem jelez. Nem fáj fizikailag. Ez csak elmulaszt, meglöp, míg jön esetleg egy érzékenyebb kor, mely másként lát és számonkér. Akkor, persze, már hiába.

De míg az egyes műemlékek helyreállításának alapelvei mégis egyre inkább kikristályosodnak és irányadóvá válnak egész műemlék-helyreállításunkban, addig máig is megoldatlan kérdés teljes műemléki környezetek megóvásának problémája. Mennyire tekinthető pl. egységes műemléknek egy egész utcakép? Például egy ház hiánya esetén, ez a ház megfelelő rajzi és fényképdokumentáció alapján visszaállítható-e, egyes műemléki épületek részhiány-pótlásának analógiájára? Vagy új épületet kell elhelyezni? Erre vonatkozóan a nézetek teljesen eltérőek még konkrét esetekben is és alkalom sem volt arra, hogy ezek a nézetek megfelelő keretek között és felkészültséggel összecsapassanak. A műemléki környezetbe építendő új épületek rendkívül nehéz problémája egyre több építésünk előtt válik saját tapasztalatból is kézzelfoghatóvá. Ezek egyöntetűen azt a nézetet vallják, hogy a kérdés megnyugtató megoldása csak pályázat útján volna lehetséges. Ilyen pályázat létrehozása állandó sürgetés mellett is évek óta lehetetlennek bizonyul. Közben az épületek szükségleteinknek és lehetőségeinknek megfelelő iramban épülnek. Lassan elfogy az az épületmennyiség, melynek kézbentartásával esetleg évszázadokra alakítjuk ki egy városrész, jelenleg a budai várnegyed képét. Az élet át fog csapni eszközeink és lehetőségeink felett, elkészül a mű, mielőtt létesítésének módszere kialakulna. A kérdések újrafelvetéséhez, a javításhoz még ennyi lehetőségünk sem lesz. Amíg elméleti viták folynak, sőt nem folynak és amíg lassan kikristályosodnak a nézetek, addig éppen az az anyag van pusztulóban, mely ezeknek a nézeteknek hasznát látná, ahol az ezeket fordított fáradtságot kamatoztatni lehetne.

A mondottak alapján fennáll ez a veszély még akkor is, ha újabban sok biztató kezdeményezés történik.

Több más között az alábbi kérdésekben kellene az illetékesek felé fordulni.

1. Megfelelő teljesítményű műemlékhelyreállítási vállalatok felállítása, a fővárosban és vidéken egyaránt.

2. A szükséges minimális mennyiségű igényesebb anyag beszerzése, illetőleg rendelkezésre bocsátása.

3. Lehetőség arra, hogy kényesebb vitás esetekben tervpályázatot tartsanak. (Ide sorolható állandó összetételű és egységes ítéletű bírálóbizottság létrehozása.)

4. Fokozottabb lehetőség arra, hogy a műemlék-helyreállítás gyakorlati részével foglalkozók — a fizikai dolgozókat is beleértve — tanulmányutakon szerzhessenek tapasztalatokat.

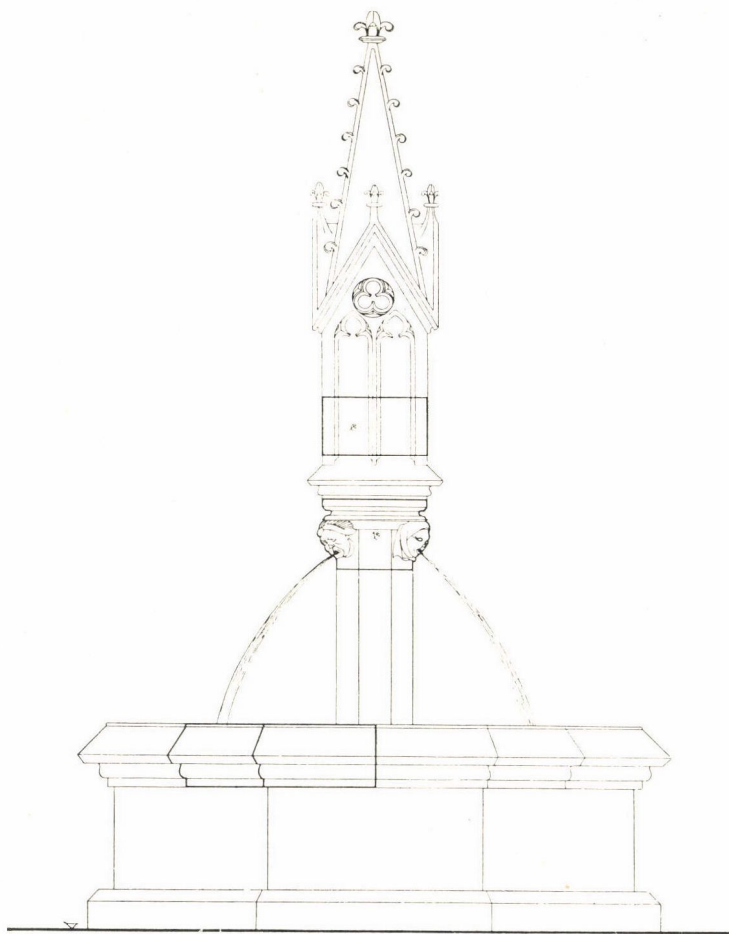
5. Az 1949. évi 13. sz. törvényerejű rendelet megerősítése, és annak biztosítása, hogy a végrehajtó szervek műemléki kérdésekben a szakemberek véleményét ne csak meghallgassák, hanem hallgassanak is rá.

Befejezésül szeretném egy új technikai eljárásra felhívni a figyelmet.

Bizonyára külföldi kollégáinknak is gyakori és nagy problémát jelent műemlék-épületek vízszigetelése. Nemrégiben új eljárást dolgoztak ki nálunk erre vonatkozóan, amit feltalálói elektroozmotikus falszáritási eljárásnak neveznek. Lényege a kapillaritás és elektromos töltés összefüggésének felismerésén alapul. Bár még nem kísérletezték ki megnyugtató alapossággal, a vizsgálatok reménykeltőek. Javasolom, hogy az érdeklődőknek tegyünk lehetővé a műszaki leírás megszerzését, hogy otthon az eljárást fejlesztve, egy idő múlva kölcsönösen beszámollhassunk e téren is tapasztalatainkról.

A szerkesztő megjegyzése:

A második ülésen elhangzott, itt következő vitaindító előadás anyagát az Acta Historiae Artium V/3—4. 1958. száma német nyelven közölte. A teljesség és az összefüggések kedvéért az előadás anyagát ezen a helyen magyar nyelven is közöljük.

1. Díszkút rekonstrukciója rajzban a budavári palotából. A prágai Parler Páholyból Budára vándorló „maszkok mestere” készítette a XIV. sz. végén. A Zsigmond-féle építkezések első idejéből származik, valószínűleg a Friss palota udvarán állott.